

RUS ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE İSTANBUL

Gülnare Fahrettin Kızı ALİYEVA*

Özet

Doğu'nun muazzam başkenti hesap edilen İstanbul şehriyle ilgili hatıralar Rus şiirinde ister 19 isterse de 20. yüzyılda Rus şairlerinin eserlerinde kendine özgün yeri almıştır. Bu hem Yakın Doğu'ya olan merak hem şairlerin gezileri sırasındaki düşünceleri; aynı zamanda o dönemin sosyal, siyasal olaylarıyla bizzat ilintilidir. Şöyle ki, Aleksandr Puşkin, Apollon Maykov, Fyodr Tütçev, İvan Bunin, İosif Brodski vs. gibi çok sayıda ünlü Rus şair ve yazarının eserlerinde, özellikle şiirlerinde İstanbul konusu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Rus edebiyatı, Aleksandr Puşkin, Apollon Maykov, Fyodr Tütçev, İvan Bunin, İosif Brodski.

Istanbul in The Poems of The Russian Poets

Abstract

Memories connected with Istanbul-considered to be a magnificent capital of the East occupied an important place both in 19 and 20 th centuries Russian poetry. It was connected not only with the interests to the glorious East but also with the impressions of the writers during their traveling, and also with the socio-political events of that time. The theme of Istanbul occupies a special place in the works of Aleksandr Pushkin, Apollon Maykov, Fyodr Tutchev, Ivan Bunin, Iosif Brodski ets.

Key words: Russian literature, Aleksandr Pushkin, Apollon Maykov, Fyodr Tutchev, Ivan Bunin, Iosif Brodski.

---

* Dr., Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi

Rus şiirine başvurmamızın önemli nedeni, Doğu'nun muazzam başkenti hesap edilen İstanbul şehriyle ilgili hatıraların Rus şiirinde ister 19 isterse de 20. yüzyılda Rus şairlerinin eserlerinde kendine özgün yeri almasıdır. Şöyle ki, Aleksandr Puşkin, Apollon Maykov, Fyodr Tütçev, İvan Bunin, İosif Brodski vs. gibi çok sayıda ünlü Rus şair ve yazarının eserlerinde, özellikle şiirlerinde İstanbul konusu görülmektedir. İstanbul Rus edebiyatının hep odak noktası olmuş. Özellikle de, 1828-29'lu yıllarda yapılan Rus-Türk savaşından sonra birçok ünlü Rus şairi İstanbul'u, oradan da Türkiye'nin diğer şehirlerini bazen kıskançlıkla, gördükleri veya görmek istedikleri gibi anlatmışlar. Fakat belirtmemiz gerekir ki, her şeye rağmen, İstanbul'un güzelliği, gizemi, tarihselliği buraya seyahat edenleri büyülemiş; Ayasofya, Topkapı, Dolmabahçe gibi muazzam yapıtları kendi şiirlerinde vasfetmelerine yol açmıştır.

Rus şiiriyle yakından tanıştıkça, İstanbul konusunun Rus edebiyatında bu kadar geniş, değişik, aynı zamanda yazarların çelişkili yaklaşımları ile okuru şaşırtmadan etmiyor dersek yanılmayız. Doğal olarak, Rus şairlerinin çelişkili düşünceleri o dönemin sosyal, siyasal olaylarıyla sıkı bağlıdır. Gerçi bu yazımızda 19-20. yüzyıllarda yaşayıp eserler veren bazı Rus şairlerinin eserlerinin araştıracağız ama diyebiliriz ki, 19. yüzyıl şairlerinin eserlerinde İstanbul konusu, 18. yüzyılda eserler veren Rus şairlerinin şiirlerinde çok farklıdır.

Bazı Rus şairleri eserlerinde yalnız kendi edebiyatlarından, kültürlerinden değil, aynı zamanda diğer ülkelerin de edebiyatından, kültürlerinden, tarihinden faydalanmış ve bu doğal olarak o yazarın eserlerine yansımıştır. O sıradan, eski köke sahip olan Türk halkı, bu halkın örf ve gelenekleri, millî ve manevi değerleri, dini, muazzam şehirleri, Türk kültürü, ulu Türkün eski tarihi, çağdaş durumu hakkında tüm dünya yazarlarının olduğu gibi Rus şair ve yazarlarının da dikkat odağı olmuştur.

Doğu edebiyatından, tarihinden, kültüründen etkilenen ve bu etkiyi herhangi bir şekilde dışı vuran ve Doğu'nun muazzam başkenti İstanbul'u yansıtmalarına göre sözünü edeceğimiz Rus şairlerini iki kutba ayırabiliriz:

1. Birinci kutba yazılarında İstanbul'u sevgiyle anlatan, İstanbul güzellerine yazan, Türkün maddi ve manevi değerlerine saygı duyan şair ve yazarlar girer. Bu Puşkin, Maykov ve Bunin'in eserlerinde daha belirgindir.

2. İkinci kutbaysa Doğu kültürüne alayla bakan, İstanbul'un Türklere ait olmasıyla barışamayan, kinle yaklaşan ve şiirlerinde bu kinin haksızca propagandasını yapan şair ve yazarları dâhil edebiliriz. Tütçev ve Brodski'nin eserlerinde bu motifler öne çekilir.

Bu yazımızda ayrı ayrı Rus şairlerinin İstanbul'la ilgili eserlerine göz atacağız.

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin: Rus romantizminin ünlü temsilcilerindedir. Onu çağdaş Rus edebiyatının kurucusu olarak adlandırırılar. Tabii ki, bu boşuna değil. Çünkü Puşkin eserlerinde Rusya ortamını, Rus toplumunu ve Rus köylüsünü olduğu gibi anlatır. A. M. Gorki yazıyor: "Puşkin bizim için tüm başlangıçların başlangıcıdır. Ama Puşkin'in büyüklüğü ve özgünlüğü ondadır ki, Rus edebiyatı için "başlangıçların başlangıcı" olmakla beraber diğer halklara da bir o kadar yakın ve özeldir."

Puşkin'in Doğu gezisi şairin hayat ve sanatında önemli bir yere sahiptir. Onun bu geziden etkilenecek 1824 yılında yazdığı *Bahçesaray Fıskiyesi* adlı uzun şiiri de hayatı doğal, gerçek güzelliğiyle anlatmasıyla öne çıkar:

Ey aşk fıskiyesi, ey canlı fıskiye!
Bir çift çiçek getirdim, asayım yakandan.
Çarpıldım susmayan gönül varına,
Bir de şairane gözyaşlarına.

Birçok ilkleri imzalayan Puşkin Doğu konusunu Rus edebiyatına sokan ilk şairlerdendir. Onun 1822 yılında yazdığı *Rum Kızına* adlı şiirini incelerken Prof. Dr. F. Türkmen'in fikirlerini paylaşıyoruz. “Gerçekte ‘Greçanke’ (1823) başlıklı şiir, Rum veya Yunan motifleriyle değil doğu motifleriyle örülüdür. Ayrıca bu şiirdeki Yunanlı kızın İstanbul’da Osmanlı kültürü içinde yetişmiş bir genç kız olması, şairin özünde Türk kültüründe yetişmiş bir insana ilgisi olarak ele alınmalıdır.” (Türkmen 2007):

Sen, içten selamlamaların,
Doğuya has konuşmaların,
Ayna gibi parıldayan gözlerinle,
Şairlerin ilham ateşini
Canlandırmak için yaratmışsın.

Söyle, Leylâ'nın şairi,
Yüksek hayallere kapılarak,
Senin değişmek bilmeyen idealini ne zaman terennüm etti?
İçten ve çilekeş şair,
Senden başka kimi tasvir etmişti?

A. S. Puşkin *Erzurum'a Seyahat, İstanbul, Kafkasya Esiri, Bahçesaray Fıskiyesi* ve konusunu Doğu'dan almış diğer eserlerle Rus edebiyatında sanki yeni bir yön açtı ve ondan sonra gelen şairler de zaman zaman bu konuya döndüler. Böylece, Doğu konulu bazı orijinal eserler yazan Puşkin bununla hem Rus edebiyatını zenginleştirmiş hem de Doğu konusuna başvuran Rus yazar ve şairlerin yüzlerce eserinin ilk müjdecisi olmuştur. Onun İstanbul'a bağlı yazdığı şiirlerden biri de *Şimdi İstanbul'u Övüyor Kâfîrler* başlıklı şiiridir. Bu şiirinde Puşkin siyasal detaylara değinmiş, İstanbul'u yöneten dönemin yöneticilerine hoşnutsuzluğunu belirtmiştir:

Şimdi İstanbul'u över kâfîrler;
Çelik pençelerle, bir zaman gelir
Atmış yılan tek çığnerler onu;
Bu olur elbet ki, gaffletin sonu...

Üstünü, sis duman sarmış İstanbul!
Gaflet uykusuna dalmış İstanbul!

Şunu da belirtelim ki, Doğu’yu seven, Doğu kültürüne âşık olan, İslam dininden her zaman saygıyla söz eden, İstanbul güzellerine şiirler yazan, Doğu gezisi sırasında bunu büyük bir aşkla anlatan Puşkin, neden İstanbul hakkında böyle yazmış acaba? Zannımızca, bu, dönemin sosyal, siyasal durumuyla doğrudan bağlantılıydı. Çünkü Puşkin Erzurum hakkında daha farklı düşünüyor ve bu fikirlerini *Erzurum’a Seyahat* eserine yansıtıyordu. Erzurum’un İstanbul’a benzemediğini belirterek okurda Erzurum’la ilgili gerçek fikir oluşturmayı başarıyordu:

Fakat böyle değil şanlı Erzurum!
Dağları taşları kanlı Erzurum!

Fyodr İvanoviç Tütçev: Bir de Fyodr Tütçev’in şiirlerine ışık tutmak isterim. Hem Fyodr Tütçev hem de Aleksandr Puşkin aşağı yukarı aynı zaman kesliğinde (19. yüzyılın 1. yarısı) aynı adı taşıyan şiir yazıyorlar. Şiir şöyle adlandırılıyor: *Oleg’in Siperi* (Oleqov şiit). Şiirin 1829 yılında yazıldığı ihtimal edilir:

Derin gece yarısı! Her şey sessizliktedir
Ansızın...bulutlar içinde ay parladı –
Ve İstanbul’un kapıları üzerinde
Işıklandırdı Oleg’in siperini.

“İstanbul ve Boğazlar” konusu 19. yüzyılda Avrupa büyük devletlerinin daha aktif şekilde gündeme getirdikleri “Doğu Meselesi”nin içindeydi. “Doğu Meselesi” bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nun mirasına konmak, onun topraklarını bölüştürmek, Türkleri Avrupa’dan tamamen çıkarmak ve onların yerleştikleri bölgeleri ele geçirmektir.

Bir gelenekçi olan Fyodr Tütçev, her zaman Rusya otoritesini vurgular ve onun felsefesinde bazı Rus aydınlarının içinde kalmış İstanbul özlemi vardır. Fyodr Tütçev’e göre “Oleg’in Siperi” İstanbul’un kapıları üzerinde bugün de parlamaktadır: Bu ışıklı siper İstanbul’un işgaline sesleniştir. Zaten Rusların bir zamanlar bu şehri *Çargrad* (Hükümdarlar Şehri) olarak adlandırmaları da boşuna değil. Şöyle ki, Fyodr Tütçev Rusya’nın Türk-Osmanlı toprakları sayesinde genişlenmesini arzuluyor ve bunu şiirlerinde de belirtmekten sakınmıyordu.

Apollon Nikolayeviç Maykov: 19. yüzyılda (1821–1897) yaşamış Rus şairlerinden birisidir. O, hukuk bölümünde eğitim almış, babası ressam olduğu için ilk başlarda ressamlığa ilgi duymuş, fakat daha sonraları şiir sanatıyla ilgilenmeye başlamıştır. Fakat kaydetmemiz gerekir ki, A. N. Maykov hiçbir zaman döneminin önemli şairi olarak anılmamıştır. Lirik şiirleri içerisinde *Buse* adlı şiiri dikkat çekici olarak görülür. Çünkü şairdeki Doğu etkisi, Türk etkisi, Doğulu güzelin, İstanbul güzelinin tasviri Puşkin sanatından faydalanmasının net örneğidir:

Mermer viraneler,
Gümüşü tozlar arasında

Köpük tek ince mermer
Denizle gelir.
Yakından bir kız geçer
Kıvırcık saçları güneş sarısı.
Kız der: neden sen
Tek elle çalışırsın?
Nerde öteki elin?

Şair İstanbul güzelini denizle kıyaslar, onu İstanbul çiçeği olarak adlandırır. Hatta kahramanının bu kızın uğruna her şeyi feda etmeye, hatta canından bile geçmeye razı olduğunu yazar:

Bir kız sevdi beni
İstanbul çiçeği, bir dilber.
Bir alevli öpüş –
Ve kolumu kestiler.
Yaşıyor hâlen o kız
Kıvırcık saçları güneş sarısı
Birce öpüş verse bir an
Bu kolum da ona kurban.

İvan Alekseyeviç Bunin: Nobel Ödülü'nü almış ilk Rus yazardır. Seyahat etmeyi çok seven İvan Bunin ilk defa 1903 yılında İstanbul'a gider. Daha sonraları da İstanbul'a defalarca giden yazar, bu gizemli şehir hakkında düşüncelerini kâğıda dökmüş ve birkaç şiir yazmıştır. Yazdığı onlarca şiirde İstanbul'un cami ve sarayları; özellikle Ayasofya ve Boğaz, İvan Bunin'in şiirlerine net olarak yansımıştır. Bu da onun her gezisinde bu yerleri ziyaretine bağlıdır.

Rus köylüsünün hayatı, sosyete konaklarının yıkımı, toprağa sahiplik hissinin kaybı Bunin'i düşündüren önemli konulardı. *Anton Elmaları, Mumlar, Köy, Karanlık* vs. eserlerinde yazar Rus köylüsünün feci durumunu anlatır. Büyük Rus yazarı Maksim Gorki zaten bu yüzden onu "çağdaş dönemin en iyi yazarı" olarak adlandırmıştır. 1933 yılında İvan Bunin "klasik Rus nesrinin geleneklerini sürdüren ciddi sanatkârlığına göre" Nobel Ödülü'nü aldı. Rus yazarının Nobel Ödüllü eseri olabildiğince alay ve kinayele yazılmış *Anılar*'dır (1950).

İvan Bunin şiirlerinde Doğu, İslam, Kur'an ve İstanbul özel yer kapsamaktadır. 1903 yılında Türkiye'ye gitmeden önce kutsal kitabımız olan Kur'an'ı okumuş ve hayretler içinde kalmış. V. N. Muromçeva, İslam dininin onun kalbinin derinliklerine girdiğini kaydediyor. (Muromçeva 1989: 222). *Aya-Sofya* adlı şiirinde bu mabedin Türk'ün sadeliğini yansıttığını yazıyor. Aynı zamanda, Ayasofya Camisi'ne gezinin insanı sanki İslam'ın yaranmasına götürdüğünü, bunun dışında dua etmek için bu camiye gelenlere kapıların hep açık olduğunu belirtiyor. *Kuşun Gölgesi* de İstanbul'la ilgili yazılmış eserlerdendir.

İvan Bunin bir aşk, sevgi şairidir:
Senin bir ceylan gibi o mahzun bakışını
Ve ne varsa, öylesine yürekte sevdiğim o bakışta
Unutmadım, üst üste yığılan hüznü yıllarda
Fakat görüntün, zihnimde gitgide dumanlandı

Gün gelir, yürekte hüznün de söner artık
Ne mutluluğun, ne acıların olduğu bir yerde
Düşler de, anımsayışlar da silinir gitgide
Kalır sadece, her şeyi bağışlatan bir uzaklık...

İvan Bunin İstanbul'a belki de en çok sefer eden yazardır, dersek yanılmayız. Çünkü kaynaklarda onun 13 kez bu şehirde olduğu kaydedilir. Onun İstanbul'la ilgili duyguları ilk defa 1903 yılında yazdığı *Yıldızlar İnsansız Toprak Üzerinde Yanar...* (Звёзды горят над безлюдной землёю...) şiirine yansır. Bundan sonra *Şarkı* (Песня) adlı şiirinde de İstanbul'la ilgili bir sıra detay gösterilir.

İ. Bunin 1905 yılında yazdığı *İstanbul* adlı şiirinin üstünde durmak isterim. İ. Bunin bu şiirinde F. Tütçev ve İ. Brodski'den farklı olarak bazen İstanbul, bazen Çargrad (Hükümdarlar Şehri) biçiminde adlandırdığı bu şehir hakkında nefretle değil, üzüntüyle söz ediyor. O üzülüyor ki, 20.yüzyılın başlarında bu muazzam şehir büyüklüğünü kaybetmiş:

O galip – şöhretli, zengin hem de mutlu
Gürültüyle savaşıp ün kazanmıştı.
Senin sarayların, bahçen, Çargrad,
Doymuş bir balon tek rahatlamıştı.

Fakat günler uçar, başarırın tut
Onun son umudu soğuk mezarda...
Ormanlar kararır, binlerce tabut –
Gözükür beyaz kemik tek serviler...

Tarihe göz atarsak, 20. yüzyılın başlarında gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasının tanığı oluyoruz ve bu Bunin'in de gözünden kaçmaz:

Karışmış tarihe o kutsal küller,
Yarım yabancılaşmış bu şehir daha.
Sahra özlemiyle harlar köpekler,
Bizans'ın çürümüş sütunu altta.

Sussun hem Seral, hem fiskiyesi
Yüz yaşlı ağaçlar tamam kurusun.

İstanbul, İstanbul: son kampı,
Büyük ordugâhın, büyük ulusun.

Belirtmeliyiz ki, istenilir dönemde Rus edebiyatında Doğu, oradan da İstanbul konusu güncel olmuş, egzotik İstanbul şehri 20. yüzyılda da bazı Rus şair ve yazarlarının dikkatini çekmiş ve doğal olarak, onların eserlerine de yansımıştır. İstanbul'un çekimi dışında kalamayan Rus yazarlarından biri de İosif Brodski olmuştur.

İstanbul hakkında yazılar 20. yüzyılda da devam etmiş ve bu İosif Brodski'nin eserlerine yansımıştır. O, 1985 yılında İstanbul'a seyahat etmiş ve *İstanbul'a Seyahat* adlı eseri yazmıştır. 1987 yılında "poetik ve ifade netliği, her şeye değinen yazarlık" formülüyle o, edebiyat alanında Nobel Ödülü almıştır. 43 bölmeden oluşan *İstanbul'a Seyahat* eserinde yazar, bazı selefleri gibi Türklere ve Türklerin İstanbul'una kinle yaklaşmıştır.

Esere Türk dilinde kullanılan bazı sözlerin Rusçayla kıyaslanması yansımıştır. Örneğin: *durak-ostonovka*, *bardak-stakan* vs. Bunun dışında, Bizans-Konstantinopol-İstanbul sözlerinin kıyaslanması gösteriliyor ve İstanbul sözünün Türk diline yakın olmasından söz ediliyor.

İosif Brodski'nin İstanbul hakkında yazıları yalnız bununla kısıtlanmaz. Şöyle ki, *Ritratto di Donna* adlı şiirinde de İstanbul hakkında görüşlerini ve düşüncelerini yansıtıyor.

Sonuç

Yüzyıllar geçse de İstanbul konusuna hep başvurulacaktır. Bu konu sanatlarına az da olsa ışık tutmaya çalıştığımız yazarlarla kısıtlanamaz. Dünyanın gelişme tarihinde birçok gerçeğin tanığı olmuş İstanbul her zaman Rus şair ve yazarlarının dikkat odağı olacak ve bu muazzam şehir daha çok eseri süsleyerek ana konusunu teşkil edecektir.

Kaynaklar

Türkmen, Fikret (2007) "Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi", *Türkoloji Araştırmaları*.

Муромцева-Бунина В. Н. Жизнь Бунина. Беседы с памятью. М., 1989.

Бродский И. Избранные стихотворения. М., «Панорама», 1994.

Баевский В.С. История русской поэзии. 1730-1980 гг., М., «Новая школа», 1996.

Благой Д.Д. Душа в заветной лире: Очерки жизни и творчества Пушкина. - Изд. 2-е доп. - М., 1979. - 623 с.

Elman Mustafa (2009) *Panslavizmin Hesreti*.